

DEÁK ÁDÁM

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Aetas 40. évf. 2025. 1. szám, 5–21.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2025.1.5-21

www.aetas.hu

Csanád vármegye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében*

ABSTRACT. *The Political Landscape of Csanád County in the Second Half of the 1840s.* Political life in the 1840s got more turbulent not only on a national level, but on a county level as well. György Apponyi's government launched a political offensive to reinforce the governing party's positions in the counties through a moderate reform program. Just like it happened in national politics, Csanád county also saw the emergence of middle-ground liberalism, besides opposition and conservative political groups, that was willing to support the moderate reforms in the Conservative Party's platform, distancing itself from the Opposition Party's firm anti-government stance. The Apponyi government mobilized Treasury officials and clergymen, and invested money into facilitating the activities of their local supporters. This study presents the political landscape of Csanád county in the 1840s through archival and contemporary press sources. Only a few counties have been examined so far through these lenses, so this study is able to present several new findings.

Keywords: *Csanád county, administrator system, general assembly, parties, national assembly*

Bevezetés

Az 1840-es évek közepén a kormányzat az adminisztrátori rendszer kiterjesztésébe fogott, ezzel akarva erősíteni befolyását a vármegyékben. Az adminisztrátorok legfontosabb feladata az volt, hogy vármegyéjükben tartózkodjanak, felügyeljék az adóbehajtást és a megyei pénztárat, illetve vezessék a megyei közgyűlési üléseket, azaz az alispánok kezéből a magukéba kellett ragadniuk a megye tényleges vezetését. Emellett fontos feladatuk volt az is, hogy az 1847-ben összeülő országgyűlésen a kormányzatnak megfelelő követeket válasszanak, és utasításokat dolgozzanak ki. A kormányzati politikai offenzíva eredményekkel járt, egyes megyékben erősödött a kormányzati befolyás.¹ Az adminisztrátori rendszer Csanád vármegyére is hatással volt, így ezen megye példáján keresztül mutatom be a politikai viszonyokat az 1840-es évek közepén. Mindenekelőtt azonban röviden ismertetem Csanád vármegye társadalmi és gazdasági viszonyait.

Csanád vármegye Arad, Békés, Csongrád és Torontál vármegyék között terült el, a Magyar Királyság egyik legkisebb vármegyéje volt, területe mindössze 1715 km². Székhelye 1720 óta Makó volt. A 19. század első felében három járásra tagolódott: a makói, a battonyai és a

* A tanulmány „A magyarországi rendiség politikai kultúrája (1526–1848) II.” NKFI K 143 017 kód-számú pályázat keretében készült.

¹ Csizmadia: *Az adminisztrátori rendszer*, 233–274.; Czinege: *Gróf Apponyi György közéleti pályája*, 85–86.

nagylaki járásra. Lakossága az 1840-es években 70-75 000 fő körül volt. Fényes Elek 1845-ben 2416 főre tette a nemesek számát, adatai alapján a nemesség aránya az összlakossághoz viszonyítva mintegy 3,2% volt. A lakosság három mezővárosban, hat faluban és huszonnégy pusztán élt, a többség földműveléssel, dohánytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozott. A vármegye földterületeinek nagy részét a királyi kamara és a csanádi püspökség birtokolta. Fényes Elek szerint a Bittó, Edelspacher, Kállay, Marczibányi, Návay, Szalbeck, Tököly, Vásárhelyi családok rendelkeztek jelentősebb birtokokkal Csanád vármegyében. Emellett a Bánhid, Bíró, Cseresnyés, Dobsa, Hofbauer, Markovics, Nyéky, Lukács, Posonyi, Saátor, Sánka, Sántha, Szilesy, Tarnay család játszott fontos szerepet ebben az időszakban.²

Az 1825/27. évi és 1830. évi követutasításokban még megfigyelhető, hogy a Csanád vármegyei nemesség legfőbb célja az ősi alkotmány és a nemesi kiváltságok védelme volt. Az 1832/36. és 1839/40. évi országgyűléssel kezdődően azonban megye nemesei fokozatosan elmozdultak a reformok irányába. Támogatták a jobbágyok önkéntes örökváltságát és az úrszék eltörlését, a sajtószabadságot, a magyar nyelv ügyét, számos gazdasági reformot. Programjukban szerepelt, hogy a megyei hivatalnokok fizetését a nemesség és az adózó nép közösen fizesse. Ugyanakkor a nemesi kiváltságokat fenn akarták tartani.³

Az 1840-es évek elején a sajtóban már megjelennek azok a hangok, amelyek azt mutatták, hogy Csanád vármegyében is felgyorsult a politikai csoportosulások differenciálódása. A *Pesti Hírlap* 1842. április 28-ai számában a „Csanád” álnéven tudósító személy is hangsúlyozta, hogy az 1836. évi tisztújítástól kezdődően a Csanád megyei nemesség többsége elkezdte visszakövetelni azon jogát, miszerint az eddig csupán néhány ember által hozott döntések, a „maradjon” helyett a „haladjunk” jelszava kerüljön előtérbe. Jelenleg a haladók vannak többségben, állította a tudósító: „...minden nagyítás nélkül számítva, 50 haladóra esik egy maradó...”⁴ De hogy a megyét nem kerülték el az éles pártküzdelmek, jelezte, hogy a tudósításra válaszként a konzervatív *Világ* 1842. június 6-ai számában helyi levelezők úgy nyilatkoztak, hogy 1836 óta a haladók valójában csak úgy tudják fenntartani népszerűségüket, hogy „a köznemességet igen, a nem tettető kevés tanult férfiakat félvén, nehogy kakukot neveljenek, – alig, – a kamarát épen nem pártolják”. A tisztújítások alkalmával „pénzt adnak tömegbe, – és főképpen egy fanatizált egyén boros üveget tartván kezében utána kurjongatja a köznemességet, átkot szórván a más érzésűre; együtt esznek, isznak, tánczolnak, ölelgetik, csókolgatják egymást, még az utcákon is”.⁵ A lap 1843. szeptember 16-ai számában pedig a következő sorok olvashatók: „Volt idő, midőn gyűlésteremünkben keblünket szentérzet hevíté ’s a hon javát célzó tárgyak felett komolyan tanácskozáink. Most minden másképp van; a béke angyla elköltözött Csanádból; szenvedély dühöng most szerte; maga gyűlésteremünk is – legaljabb személyeskedések színhelyévé lőn.”⁶ Az 1844. január 6-ai számának tudósítása azután megerősítette ezt: „Csanád ege régen borús...”⁷

² Fényes: *Magyarország leírása*, I., 352–354.; Barna–Sümeghy: *Nemes családok*, i. m.

³ Deák: *Csanád vármegye képviselője*, 45–197.; MNL CScSVL ML, IV. 3. a. 35. jkv. 920/1825., 41. jkv. 1070/1830., 43. jkv. 1890/1832., 50. jkv. 904–906/1839.

⁴ *Megyei dolgok*. *Pesti Hírlap*, 1842. április 28. 295.

⁵ *Tudósítások*. *Világ*, 1842. június 4. 366–367.

⁶ *Tudósítások*. *Világ*, 1843. szeptember 16. 613.

⁷ *Tudósítások*. *Világ*, 1844. január 6. 12.

Az 1843/44. évi országgyűlési követválasztás is a politikai széttagoaltságot mutatta. Ezen a diétán Bánhidy Albert első alispán⁸ és Kállay Ödön főszolgabíró⁹ képviselte Csanád vármegyét, akiket az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen választottak meg.¹⁰ A követválasztás rendben zajlott, azonban Návay László, a korábbi csanádi főszolgabíró írásban tett panaszt Bánhidy megválasztása ellen: szerinte 1840-ben Bánhidy még főszolgabíróként okirathamisítást követett el. Emellett azt is felróta neki, hogy alispánként nem megfelelően járt el az újoncpénzekkel, a választást pedig lefizetéssel és leitatással nyerte meg. Később Blaskovich Bertalan táblabíró¹¹ is felszólalt, aki értelmi és erkölcsi tekintetben is alkalmatlannak minősítette Bánhidyt a követségre. Ennek ellenére a közgyűlés döntő többsége támogatta Bánhidyt, mivel nem voltak bizonyíthatók a vádak.¹² Bánhidy így reagált a vádakra később: „...ha állításának csak fele is igaz lett volna, én egy szörnyeteg lennék, melyet nemcsak a tisztviselők sorából, hanem a köztársaságból is ki kellene irtani.”¹³ Kállay Ödönnel szemben nem hangoztak el kritikák.

Az 1843. évi anyautasításban a csanádi rendek teljes mellszélességgel kiálltak a reformok mellett. A követutasítások kidolgozása kapcsán a vármegyék egyeztetették álláspontjaikat. 1841-ben Szatmár vármegye megküldte a vármegyéknek az általa kidolgozott „tizenkét pont”-ot, támogatást kérve. Csanád vármegye is pártolta az abban foglaltakat.¹⁴ Ez a változás valószínűleg azzal magyarázható, hogy a tisztújításokon többségbe kerültek a reformokat támogatók. Az 1843. évi követutasítást, amit Bánhidy Albert vezetésével dolgoztak ki és 72 pontban foglaltak össze, az 1843. április 28-án folytatólagosan tartott közgyűlésen mutatták be.¹⁵ A követeknek előírták, hogy támogassák az ősiség, valamint a hitbizományok eltörlését, egy országos pénztár létrehozását, a kötelező örökváltság törvénybe iktatását és azt, hogy a nem nemesek is bírassanak birtokot és viselhessenek hivalt, valamint a nemesség is vegyen részt a megyei háziadó, a hadiadó és a községi adó fizetésében. Támogatták a gazdasági

⁸ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 807–808. Bánhidy Albert (1807–1890) 1836–1840 között főszolgabíró volt Csanád vármegyében, majd 1840–1842 között másod alispán, 1842–1848 között első alispán. Csanád vármegye követe az 1843/43. évi országgyűlésen. 1865–1867 között főispán Csanád vármegyében.

⁹ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 975–976. Kállay Ödön (1815–1879) 1840–1842 között szolgabíró, majd 1842–1844 között főszolgabíró Csanád vármegyében. Csanád vármegye követe az 1843/44. évi országgyűlésen. 1848-ban és 1861-ben a nádudvari kerület képviselője. 1869-ben, 1872-ben, 1875-ben és 1878-ban Szeged alsóvárosi választókerületének képviselője.

¹⁰ MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 59. jkv. 1006/1843.; *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hírlap, 1843. május 14. 319.; Jelenkor, 1843. május 25. 204.

¹¹ Barna–Sümegehy: *Nemes családok*, 26–27. Blaskovich Bertalan (1794–1858) életéről kevés adat áll rendelkezésre. Csanád vármegye közéletében alig szerepelt, és hivalt sem vállalt. Királyhegyesen viszont 7777 holdas birtokkal rendelkezett.

¹² *Vidéki levelezések*. Nemzeti Ujság, 1843. május 9. 291., 1843. június 20. 388–389. A konzervatív Nemzeti Ujságban így nyilatkoztak Bánhidyról: „...mind magános életére nézve becstelen, undok vétkekkel megrótt, szennyos erkölcsű, habituális rossz embernek, mind hivatalos tekintetben hanyag, hűtlen eszközöző tisztviselőnek felelősség terhe alatt nyilvánított...”

¹³ MNL CSCSVL ML, IV. 3. b. 217. d. 2009/1845.; Gilicze: *A földéaki Návay család*, 93–96.

¹⁴ Varga: *Megye és haladás*, I., 206–211.; MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 52. jkv. 1148/1841., 2314/1841., 2320/1841.

¹⁵ MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 56. jkv. 2891/1842., 59. jkv. 1008/1843. Az anyautasítás kidolgozásában Bánhidy Albert mellett részt vett Nyéky Antal főjegyző, Bánfy József aljegyző és Cseresnyés István főügyész. MNL CSCSVL ML, IV. 3. b. 202. d. 1964/1843. A pótutasításokat Návay Tamás másod alispán vezetésével dolgozták ki, továbbá részt vett benne: Nyéky Antal, Posonyi Ferenc főszolgabíró, Cseresnyés István, Beliczay Antal esküdt, Dobsa Ferdinánd esküdt.

reformokat, a kereskedelem fejlesztését, a monopóliumok és a céhek eltörlését. Pártolták a népnevelés ügyét és a sajtószabadságot. Rendezzék a szabad királyi városok helyzetét. Állítsák fel az esküdtszék rendszerét, a közigazgatási tárgyakat válasszák el a törvénykezési ügyektől. Mondják ki a törvény előtti egyenlőséget és a bírók felelősségét. Az úriszékeket töröljék el, és a megyei törvényszékek ítélkezzenek azok helyett. Támogatták a népképviselői országgyűlés megvalósítását. Követelték Erdély visszacsatolását a Magyar Királysághoz. A magyar nyelv államnyelvvé tételét és a vallásügyi sérelmek orvoslását is pártolták.

Politikai átrendeződés az 1843/44. évi országgyűlés után

Az 1843/44. évi országgyűlés eredményei csalódást keltőek voltak az ellenzék számára, mivel számos reformkezdeményezés elbukott. Azonban új tendenciák is megjelentek a diéta berekesztése után, mivel nagy erővel fordultak a körök alakítása és a pártszerveződés felé. Ekkoriban alakult meg például a Nemzeti Kör és a Pesti Kör, melyek a liberális ellenzék bázisát alkották. De meg lehet említeni a Közhasznú Gyűlést is, amely főként konzervatív szemléletű tagokból állt, és az ellenzéki törekvésekkel szemben akart ellensúlyt képezni. A kormányoldalon ezzel szemben megfigyelhető a fontolva haladók politikai előrenyomulása.¹⁶

Az 1843/44. évi országgyűlés bezárása után fordulat következett be a Csanád megyei erőviszonyokban is, ami annak is köszönhető, hogy 1845-ben Aczél Antal¹⁷ személyében új udvarhú főispánt nevezett ki V. Ferdinánd. Bánhidyt Albert alispán a kancellárhoz 1845. szeptember 4-én intézett levelében beszámolt az 1845. szeptember 1-jén Bánhidyt elnöklő alatta kezdődött Csanád vármegyei botrányos közgyűlésről. Annak kezdetén Sántha Sándor táblabíró szót tett, hogy Aczél Antal nem jelent meg,¹⁸ ezért indítványozta, hogy kérjék meg az uralkodót, hogy a főispánt mentse fel hivatalából. Emellett Sántha a csanádi tisztkart is hanyagsággal vádolta. Ezt követően hasonló értelemben szólalt fel Návay László,¹⁹ Návay Tamás²⁰ és Blaskovics Bertalan is, akik Fényes Elek adatai szerint a megye legnagyobb birtokosai voltak. Blaskovics megvádolta Bánhidyt, hogy az 1843/44. országgyűlésen nem az utasítása szerint szavazta meg a hadiadót. Ez a vád azonban alaptalan volt, ugyanis a követutastásban az szerepelt, hogy ha lehetséges, akkor kevesebb adót ajánljanak meg, ha ez nem kivitelezhető, akkor legfeljebb a korábbi országgyűléseken meghatározott összeget ajánlják meg. Bánhidyt az országgyűlési tanácskozások során kijelentette, hogy utasítása szerint kétszer, háromszor kevesebb hadiadót kívánt megajánlani, mivel azonban ez nem volt

¹⁶ Pajkossy: *Egyesületek Magyarországon és Erdélyben*, 103–104.; Tóth Árpád: *Önszervező polgárok*, 36–51.; Velkey: *Köri mozgalmak*, 133–163.; Deák: *A koronás Wargha*, 64–76.

¹⁷ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 180–181. Aczél (Atzél) Antal (1789–1868) Arad vármegye követe az 1832/36-os országgyűlésen. Torna vármegye főispánja 1842–1845 között, majd Csanád vármegye főispánja 1845–1848 között. Az 1843/44. évi országgyűlésen Torna vármegye főispánjaként tagja volt a felsőtáblának. Ezután az 1847/48. évi országgyűlésen ismét tag, immáron Csanád vármegye főispánjaként; MNL CScSVL ML, IV. 3. a. 69. jkv. 921/1845.

¹⁸ MNL OL A45, 596pp/1845.: Aczél Antal a kancellárhoz intézett levelében betegséggel magyarázta távollmaradását.

¹⁹ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 1045–1046. Návay László (1797–1879) Csanád vármegye követe az 1832/36. évi országgyűlésen. 1840–1842 között főszolgabíró Csanád vármegyében.

²⁰ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 1046–1047. Návay Tamás (1815–1879) Csanád vármegye követe az 1839/40. évi országgyűlésen, 1848–1849-ben, valamint 1867–1879 között Csanád vármegye főispánja.

kivitelezhető, a korábbi diétákon megszavazott összeget támogatta.²¹ Blaskovics beszéde közben többször „Bánhidyt úrnak” szólította az alispánt, többen azt kiabálták a gyűlésteremben, hogy alispánnak kell szólítani, Blaskovics azonban kijelentette, hogy nem ismeri el Bánhidyt alispánnak. Ez akkora ingerültséget váltott ki, hogy többen megragadták Blaskovicsot, és a gyűlésterem ajtaja felé toloncolták. Posonyi Ferenc főszolgabíró közbenjárása kellett ahhoz, hogy Blaskovicsot az ingerült tömeg kezei közül kiszedjék.²² A *Pesti Hírlap* egyik tudósítója az 1845. szeptember 14-én kelt számban arról írt, hogy a „pártszenvedélyek” ekkor már több éve magasra csaptak Csanád vármegyében. Az ész helyett az indulatok kerültek előtérbe a közgyűléseken.²³

Aczél Antal főispán a kancellárhoz 1845. szeptember 28-án intézett levelében kifejtette, hogy a Csanád vármegyében uralkodó „túláságos szellem” békétlenséget, zavarokat és rendetlenséget okoz, amit meg kell gátolni. Kérte a kancellárt, hogy szólítsa fel Lonovics József²⁴ csanádi püspököt és a kamarai uradalmat, hogy tetteleg és hathatós erővel segítsék a közelgő tisztújítást és a köztanácskozásokat lebonyolítani annak érdekében, hogy a kancellár számára is kedvező döntések és eredmények születhessenek. Ezenkívül szükségesnek találta a főispán az úrbéri telken lakó nemességet is megnyerni.²⁵ Az elsősorban az 1847/48. évi országgyűlés ügyeiben döntő közgyűlések jegyzőkönyveinek tanúbizonysága szerint a következő években a megye lelkészei, illetve a kamarai uradalmak megbízottjai a korábbiaknál valóban jóval nagyobb aktivitást fejtettek ki.

Szintén a *Pesti Hírlap* 1846. április 9-i számában arról tudósítanak, hogy a gyűlésterem a személyeskedések színhelyévé vált, kibékülésről nem lehet szó. A személyes érdekből létrejött pártok mindig veszedelmesek, írta a levelező. Makón két kör is alakult ekkoriban: az egyik a Makói Kör, a másik a Makói Nemzeti Kör, ez utóbbi célja a nem nemesek közt a „nemzetiséget, társalgás, szaválás, olvasás, éneklés, színművészet és bálók által terjeszteni”.²⁶ A Körök létrejöttére valószínűleg nagy hatást gyakorolt a Nemzeti Kör, majd a Pesti Kör megszerveződése Pesten, s ezekhez hasonlóan a viszonyuk meglehetősen feszült volt, de ennek részleteit sajnos nem ismerjük. Az országos politikai lapokban megjelent olvasói híradások tudósítanak a közelgő országgyűlést előre jelző fokozódó politikai feszültségről a megyében 1847 elejétől kezdve.

²¹ MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 65. jkv. 2032/1844.: 60. pont.; Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél. V. 415. (CCLXIV. országos ülés, 1844. november 5.)

²² MNL OL A45, 576pp/1845.

²³ *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hírlap, 1845. szeptember 14. 178.

²⁴ Bárány: *Lonovics József szentszéki diplomáciai missziója*, i. m.; Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 96. Lonovics József (1793–1867) az 1830. évi országgyűlésen az egri káptalan követe volt. 1834–1848 között csanádi püspök. Az 1839/40. és 1843/44. évi országgyűlésen a felsőtábla tagja. 1848-ban a király egri érsekké nevezte ki, de nem lépett hivatalba. 1866 végén kalocsai érsekké nevezte ki I. Ferenc József, de betegség miatt nem foglalta el hivatalát.

²⁵ MNL OL A45, 637pp/1845.

²⁶ *Megyék*. Budapesti Híradó, 1846. április 9. 236.; *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hírlap, 1847. március 11. 165. Valamikor 1845 folyamán alakult meg a Makói Kör, amelynek csak az lehetett tagja, akit a meglévő tagok egyhangúlag támogattak. A „szabadelvű párt” tagjai ezzel a szabállyal nem értettek egyet, kiléptek, és Makói Nemzeti Kör néven új társaságot alapítottak. (Arról nincs információ, hogy ez az új kör mikor alakult meg.) Az új körbe a belépés alapkötelménye az volt, hogy az illető becsületes legyen. További információk sajnos nem állnak rendelkezésre ezekről a körökről.

A konzervatív *Budapesti Híradó* 1847. január 14-ei számában azzal vádolták az ellenzéket, hogy 1846. december 6-án összegyűltek, és több mint négyezer forintot gyűjtöttek össze korteskedés céljaira a következő választásokra. Közben a Konzervatív Párt is gyűlést tartott Makón, ahol a párt országos programjával összhangban a következő alapelvet fogalmazták meg: „...a kormányt, míg az a haza, nemzetiség és törvény szellemében haladni fog, pártolndjuk”.²⁷

A két nagy politikai tábor között az országos politikai színtéren egyensúlyozni törekvő gróf Széchenyi István irányvonalát követő *Jelenkorban* 1847 tavaszán arról tudósítanak „Többen” álnéven, hogy Csanád vármegyében az új rendszer behozataláig (feltehetőleg az adminisztrátori rendszerre gondoltak) az ellenzékiek voltak többségben. Az az ellenzék, amely 1825-ben megmentette az alkotmányt, amely 1836-ban könnyítette az adózó nép helyzetén, amely 1840-ben és 1844-ben kiharcolta, hogy a magyar legyen az államnyelv. Az ellenzék táborában azonban szakadás történt a türelmetlenség, gyanúsítgatás és az egymás elleni támadások nyomán. Azok, akik kiváltak, úgy vélekedtek, hogy az alkotmányos úton történő haladást, a törvénnyel egyező és a haza jólétét szolgáló javításokat – származzanak azok bárhonnan is – támogatni kell. Csak olyan törekvéseket kell megakadályozni, amelyek a haza alkotmányos jogait, függetlenségét, a haza virágzását veszélyeztetik. Ezeket az elveket vallja a „haladó párt”. A tudósító különbséget tesz a haladó és az ellenzéki párt között. Kifejti, hogy a kettő között nagy a különbség: aki mindig és mindent ellenez (mint az utóbbi időben Csanádban is történt), aki a kormányzattól kiindult kezdeményezéseket eleve ellenzi (mondván, azok az alkotmányt veszélyeztetik), az nem akar haladni, tesped. Csanád vármegyében az ellenzék még nem tart itt teljesen. Sok kérdésben előrébb lennénk, ha a jogainkkal nem élnénk vissza ügyetlenül, ha a „vezérekben kissé több eszélyesség, ügyesebb taktika, ’s mérsékeltebb szónoki hév leende” – vélekedett a tudósító. A konzervatívok is haladóknak vallják magukat, folytatja, a másik irányban is elhatárolva saját pozícióját. A „konzervatív” fogalom olyan elveket rejt magában, amely a „heveskedés, türelmetlenség, sőt kézzel fogható demonstrációknak pusztá fogalmát is kizárja”. Csanád vármegyében azonban ez az elv nincs képviselve, jelenleg a konzervatívok a „túlzás leghősebb bajnokai”, ezt a megyegyűlések is bizonyítják. Minden párt többséget akar szerezni magának ígérekkel, szép szóval, pénzzel, reménnyel a szebb jövőre. Fájlalja a tudósító, hogy ezt a morális süllyedést kell látnia. Az ellenzékiek körlevelek útján hívják meg elvbarátaikat a megyegyűlésekre, a meggyőződés sérthetlenségét vallják és nem a rábeszélést, toborzást. Ezzel szemben a konzervatívok már a megyegyűlések előtti napokon helységről helysére járnak toborozni.²⁸ Ez a tudósítás már jelezte, hogy a megyében az ellenzék két csoportra vált. Bánhidya alispán vezetésével egy csoport a Konzervatív Párt reformprogramjának támogatását az ellenzéki pozíció feladásával kívánta összekötni. A Konzervatív Párt 1846. november 12-én alakult meg, a reformokat (úrbéri viszonyok kiegyenlítésének a könnyítése, büntetőtörvénykönyv kidolgozása, nemesi birtokviszonyok rendezése, vám és kereskedelmi kérdések rendezése) a kormányzat vezetésével kívánták végrehajtani, tiszteletben tartva a birodalom egységét és az ország alkotmányát.²⁹

1847 tavaszától azután, már a közelgő új országgyűlésre való felkészülés jegyében, tovább nőtt a megyei politikai elit köreiben a feszültség, ami tükrözte az országos viszonyokat. 1847. március 15-én megalakult az Ellenzéki Párt. Programjának elkészültében nagy szerepe volt

²⁷ *Megyéék*. Budapesti Híradó, 1847. január 14. 30.

²⁸ *Törvényhatóságok*. Jelenkor, 1847. április 22. 189.

²⁹ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia*, I., 206–216.

Kossuth Lajosnak és Szemere Bertalannak, majd Deák Ferenc öntötte végső formába Ellenzéki Nyilatkozat címen, amit 1847. június 7-én fogadtak el.³⁰

Lukács József királyi tanácsos³¹ volt a Csanád megyei konzervatívok vezetője, akit Aczél főispán a kancellárhoz intézett 1845. június 21-i levelében úgy mutatott be, hogy fáradhatatlan a szorgalma, erélyes a fellépése, a „leghatályosabb s szilárdabb” egyén, aki segíthet abban, hogy Csanád vármegyét a kormányzat oldalára állítsák. Aczél kérte a kancellárt, hogy Lukácsnak csak olyan hivatalt adjanak, amely nem gátolja abban, hogy Csanád vármegye életének az irányításában részt vegyen. Valószínűleg ennek hatására nem is szerepelt a hivatali vállalkozások között.³² Lukácsot az 1847-es tudósítások is a megyei konzervatívok vezetőjének tekintették.³³ Lukács láthatólag közvetlen kapcsolatban állt Apponyi György gróf kancellárral, 1847. március 7-én kelt levelében például jelentette, hogy „Csanád felett nehéz fellegek tornyosulnak!” A már említett, ellenzéki Blaskovics Bertalan 1847. február 28-án királyhegyesi pusztájára nemcsak a csanádi, hanem az aradi ellenzék azon tagjait is meghívta tanácskozás céljából, akik Csanád megyében birtokosok vagy haszonbérlők voltak. Lukács mellékelten megküldte Apponyinak a Blaskovics Bertalan által készített meghívót, amiben szidalmazta a Konzervatív Pártot és a csanádi tiszti kart. Lukács szerint az az ellenzék célja, hogy a kormánypártot megbuktassák, Csanád megyét más szellemben irányítsák, valamint Bánhidyi alispánt „letiporják”. Értesülése szerint a kortes nemességgel együtt hetvenöten vettek részt a tanácskozáson. Blaskovics Bertalan állítólag tízezer, Csernovics Péter³⁴ szintén tízezer, Dobsa Sámuel³⁵ állítólag ötvenezer, a többi nemes pedig összesen tizenegyezer forintot ajánlott fel korteskedésre. Másnap a résztvevők tizenhat hintóban jártak faluról falura, hogy az embereket elcsábítsák, Lukács szerint eddig kevés sikerrel jártak. Hozzátette, hogy a Konzervatív Pártnak is sok jó embere van Csanád vármegyében, főleg Major János esperes és palotai plébános, illetve Kovács József, királyi kamarai ügyész, akik fáradhatatlanul dolgoznak, és az „ármánytörekvések ellen jó eleve értesítve valának”. Majd kijelentette, hogy a csanádi rendek nagyobb része az egész tiszttikkal együtt a Konzervatív Párthoz csatlakozott, és kész az ellenzékkel megvívni. Kérte Apponyit, hogy az 1847. március 24-én tartandó csanádi közgyűlésre a Csanád és Arad vármegyei kamarai földeken lakó kortes nemességet mozgósítsa. Lukács azt is elárulta, hogy nem sokkal korábban Bécsben járt és Franz Anton von Kolowrat-Liebsteinsky gróffal (az Osztrák Császárság államminiszterével) és Karl Friedrich von Kübeck báróval (a bécsi udvari kamara elnökével) is tanácskozott, és a kamara segítségét kérte, valamint a nemesség részére engedményeket kívánt kieszközölni. Ellenkező esetben

³⁰ Bajza: *Ellenzék. Politikai zsebkönyv*, 577–587.; Hermann: *Szemere Bertalan a reformkorban*, 535–591.

³¹ Barna–Sümegegy: *Nemes családok*, 118. Lukács Józsefről kevés adat áll rendelkezésre. Annyi bizonyos, hogy aktívan részt vett Csanád vármegye politikai életében. 1832–1836 között helyettes alispán volt. Emellett a követutasítások kidolgozásában is számos alkalommal részt vett.

³² MNL OL A45, 436pp/1845.

³³ *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hírlap, 1847. április 15. 244–245.

³⁴ Nagy: *Magyarország családai*, III., 147–148.; Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 866–867. Csernovics Péter Arad vármegye követe volt az 1843/44. évi országgyűlésen. Az 1840-es években az Arad vármegyei közgyűléseken a szabadelvű ellenzék vezére volt. Jelentős birtokai voltak Mácsán, Simándon és Medgyesen (Arad vármegye). 1848. március 15-én Pesten tizenötezer kokárdát osztott szét. Gróf Batthyány Lajossal jó kapcsolatot ápolt, közös utazáson is részt vett vele 1845-ben Keleten és a Szentföldön.

³⁵ Barna–Sümegegy: *Nemes családok*, 49. Dobsa Sámuelről kevés adat áll rendelkezésre. Annyi bizonyos, hogy kereskedéssel foglalkozott. Csanád vármegye politikai életében aktívan részt vett, számos közgyűlésen jelen volt, a csanádi ellenzék táborába tartozott.

megtörténhet, hogy a jó ügyet nem lesznek képesek fenntartani. Csanád vármegyét, folytatta, így is nehezen szerezte meg a kormányzat, előfordulhat, hogy ismét el fogja veszíteni. Kollowrat és Kübeck is megígérte, hogy késedelem nélkül utasítani fogja a Magyar Kamara elnökét, eddig azonban nem érkeztek a temesi kamarai igazgatóságához rendeletek, pedig minden perc számít. Lukács egyeztetett a Konzervatív Párt helyi támogatóival, s azt látták szükségesnek, hogy a Magyar Kamara nyújtson kétezer forint segélyt, hogy az ellenzéki előkészületeket meghiúsítsák. Lukács levelet írt a temesi kamarai helyettes igazgatónak, Matyasovszky Imrének is, hogy a csanádi kamarai tiszteket, tisztartókat kötelességük teljesítésére szorítsa, valamint a kortes nemességgel ápoljanak jó viszonyt. Levele végén Lukács kérte Apponyit, hogy sürgesse Aczél Antal főispánt, minél hamarabb utazzon Csanád vármegyébe és vezesse a közgyűléseket. Majd hozzátette, hogy 1847. március 10. és 17. között Pesten maga is részt vesz a Konzervatív Párt értekezletén.³⁶ Lukács József levele bizonyítja, hogy a bécsi udvar nemcsak a főispánokkal tartott fenn szoros kapcsolatot, hanem akár egy megyei kortes nemes véleményét is meghallgatták, mivel az jobban ismerhette a helyi viszonyokat. Látjuk, a bécsi udvar milyen módon élt vissza hatalmával, és igyekezett közvetlenül beleavatkozni a vármegyékben folyó politikai csatározásokba.

A konzervatív *Nemzeti Ujság* és a szintén konzervatív *Budapesti Híradó* arról tudósított, hogy Csanád megyében 1847-ben már a konzervatívok jutottak többségre. Az 1847. március 24-én kezdődött közgyűlés előtt az ellenzékiek nyolcvanan, a konzervatívok pedig több mint négyszázan gyűltek össze. A közgyűlés elején a másodalispán, Návay Mihály folyamodást nyújtott be Blaskovics Bertalan ellen a fentebb említett meghívó kapcsán, amiben Blaskovics a Konzervatív Párt működését veszedelmesnek minősítette, a csanádi tisztkart zsarnoknak és becstelennek titulálta.³⁷ Először Návay Tamás reagált a vádakra, aki nem látott sérelmet Blaskovics levelében. Szintén bírálta a Konzervatív Pártot, és károsnak ítélte tevékenységüket. Ezekkel a vádakkal szemben Lukács József (a *Budapesti Híradó*ban „a csanádi konzervatív pártnak elnöke”-ként hivatkoznak rá) azt hangoztatta, hogy a kormányzat sok hasznos lépést tett és tesz a magyarok érdekeit szem előtt tartva. Kiemelte a Konzervatív Pártnak az országra nézve hasznos érdemeit, valamint kárhóztatta az ellenzék tevékenységét. Bánhidyi Albert első alispán politikai elveiről ekkor már egyre több szóbeszéd keringett azzal, hogy nem tudni, melyik oldalon is áll. Dedinszky József, vármegyei nemes visszatekintve a *Pesti Hírlap* hasábjain 1848 nyarán úgy nyilatkozott, hogy Bánhidyi szabadelvű volt, amíg más elvekkel nem lehetett előre haladni. „Apponyi alatt megváltozott; egy év alatt tökéletes, adminisztrátorságra megérett pecsovcics lett. Kortes-hatalmát a püspök és kamara segéd-mével tartotta fön.” Dedinszky azt is megjegyezte Bánhidyról, hogy az 1848-as márciusi események felforgatták számításait, Bánhidyi mindig is számító volt, és a nemesi jogokat akarta fenntartani.³⁸ Az alispán a szóbeszédek hatására az 1847. márciusi közgyűlésen kinyilatkoztatta, hogy ő nem konzervatív, nem áll összeköttetésben ezzel a párttal, most és

³⁶ MNL OL A45, 223pp/1847. Lukács József levele Apponyi Györgyhöz, Kovácsháza, 1847. március 7.; a levelet közli: Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia*, I., 262–264.

³⁷ MNL CScSVL ML, IV. 3. a. 79. jkv. 193–194/1847.; *Megyéi*. Budapesti Híradó, 1847. október 22. 278–279. A csanádi tisztkar egy a helytartótanácsához intézett folyamodásban kinyilvánította a Blaskovics által megfogalmazott rágalmak keltette fájdalmát. A Blaskovics elleni keresetet a Kancelláriához is benyújtották. A Kancellária azonban felmentette Blaskovicsot a büntetőper alól. Az erről szóló jelentést az 1847. szeptember 6-án Makón tartott közgyűlésen olvasták fel.

³⁸ Dedinszky József: *Csanádból*. Pesti Hírlap, 1848. július 4. 617.

korábban is szabadelvű volt, a szabadelvű haladás embere.³⁹ A *Budapesti Híradó* szerint Bánhidyt azt is kijelentette, hogy senkinek sincs joga a törvényesen megválasztott tisztikart gyalázní. Hozzátette, hogy ő nem ismer az ország kárára működő pártot, amivel a tisztikar is egyetért. „...jelenleg a kormány haladni akar, midőn mások a hazafiság leple alatt a jót is ellenzik, és tetteleg csak az ellenzék a tepsedő párt...” – vélekedett az alispán. Alakult egy párt, amely a haza, a nemzetiség és a törvények szellemében pártolja a haladni kívánó kormányt, ezt kötelessége lenne támogatni minden hazafinak. Bánhidy végül hozzátette, hogy a kormányt pártolni fogja, amíg haladó álláspontot képvisel. Ezután Lukács József is felszólalt, kijelentette, hogy tagja a Pesten alakult Konzervatív Pártnak, s nem bánja, ha pecsovicnak nevezik is, ő az ellenzékétől ezt a gyalázást dicsőségnek tartja. Majd hozzátette, hogy amíg az ellenzék pusztán szónokol, addig a kormány a haladás útjára lépett. Urbanics Mihály orvos a következő szavakkal bírálta az ellenzéket: „Alkotmányos országban, hol törvények, felebbvalók és király van, független ember nem lehet; ki tehát magát alkotmányos országban függetlennek mondja, az hazaáruló (az ellenzék itt türelmetlenül felzajdul) igen igen az hazaáruló, mert a független magát a törvények, bírák és király hatalmán kívülinek hiszi az: ilyen pedig hazaáruló.” (A *Pesti Hírlap* erről a kijelentésről nem tett említést.) Urbanics szerint a csanádi ellenzék nagymértékben magánérdekektől függ. Mindig elnyomója volt a „címeres nemességnek és parasztnak”. Megvádolta Náray Lászlót, hogy annak idején, az 1832/36. évi országgyűlésen az utasítása ellenére fogadta el a nemesség megadóztatását.⁴⁰ Urbanics hozzátette azonban, hogy nem ellenzi a nemesi adóztatást, mert aki hasznot vesz az állam javából, az részesüljön a terhekben is. Abban látott problémát, hogy az armális nemesekre rótták az adóterheket, a birtokos nemesek pedig nem vállalták magukra az adóztatást. A *Budapesti Híradó* egy későbbi számában a tudósító reményét fejezte ki az iránt, hogy a Konzervatív Pártnak köszönhetően visszatérhet a béke és az igazság Csanád vármegyébe, melynek fő problémáit a liberális párt személyeskedései okozták.⁴¹ A *Pesti Hírlap* 1847. július 2-ai számában a „Csanád” nevű tudósító mindezzel szemben kinyilvánította, hogy a konzervatívok kibékülésről beszélnek, de nincs erről szó. Az ellenzék nem tud megbékülni a konzervatívok elveivel. „Ég és föld elveink között.”⁴²

A *Pesti Hírlap* egyik levelezője 1847 nyarán arról tudósított, hogy Csanád vármegyében jelenleg három párt létezik: ellenzéki, liberális, konzervatív. Az ellenzékiek az alkotmány fellett örködnek, a honunkat a kor igényei szerint kívánják reformálni. Ők maguk sokáig azt hitték, hogy a liberális és az ellenzéki egy és ugyanaz, de nem így van. A liberálisok szabadelvűek, de nem ellenzékiek Csanád vármegyében. A liberálisok a horvátországi választási

³⁹ *Törvényhatósági tudósítások*. Nemzeti Ujság, 1847. április 15. 236.; *Megyéék*. Budapesti Híradó, 1847. április 13. 246.

⁴⁰ MNL CScSVL ML, IV. 3. a. 44. jkv. 1853/1833.; MNL CScSVL ML, IV. 3. b. 145. d. 1853/1833.; Felséges Első Ferencz ausztriai császár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi városába 1832-dik esztendőben, karácson havának 16-dik napjára rendeltetett Magyarországnak gyűlésének jegyzőkönyve. VI. 18–20. (149. országos ülés, 1834. január 14.); Barta: *Kossuth Lajos összes munkái*, II. 283. A vádak, ha nem is teljes mértékben, de cáfolhatók. Az 1832/36. évi országgyűlésen, amikor először szóba került a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatása az úrbéri ügy vitájában, a csanádi követek arra szavaztak, hogy az adóügyi munka tárgyalása során vitassák meg ezt a kérdést. A tanácskozások későbbi szakaszában pedig kijelentették, hogy nem tartják törvényesnek a jobbágytelken lakó nemesség megadóztatását.

⁴¹ *Megyéék*. Budapesti Híradó, 1847. április 22. 268., 1847. július 2. 6–7.

⁴² *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hírlap, 1847. július 2. 5–6.

nagymértékben hozzájárultak. Hogy politikai tekintetben milyen előnyökkel járt a megszűnés, a következő országgyűlésre megfogalmazott megyei utasítások tükrözték.

A Csanád vármegyei rendek álláspontja a reformokról az 1847/48. évi országgyűlésen

Az 1847/48. évi országgyűlés előkészítése és a követválasztás kapcsán már hónapokkal korábban elkezdtek szervezkedni a Csanád vármegyei rendek. Lonovics József csanádi püspök gróf Apponyi György kancellárhoz 1847. március 5-én intézett levelében megjegyezte, hogy a vármegyében még kevésbé biztos a kormánypárt állása. A konzervatívoknak hosszú küzdelem után sikerült valamelyest az ellenzéket „lehangítani”, de nem tudták legyőzni. A többség jelenleg a kormánypárt mellett, de az „érzelmi s pénzbeli erő” az ellenzéknél van. Lonovics abban látta a Konzervatív Párt hátrányát, hogy a Királyi Kincstár, amely Csanád vármegye területének negyötödét birtokolja, még egy ügyvédet sem tart itt, legfőbb tisztje egy „kasznár” (gazdatiszt, uradalmi tisztviselő). Így birtokai nagysága ellenére nem bír helyi politikai befolyással, amit orvosolni kellene.⁴⁸ Lukács József, mint láttuk, hasonlóan konzervatív túlsúlyról számolt be.⁴⁹ A hónap végén pedig, ahogy azt már ismertettük, valóban látványos összecsapásra került sor a pártok hívei között a megyegyűlésen.

A kancellária iratok között fennmaradt egy 1847. szeptember 3-án keletkezett fogalmazvány, amely szerint Apponyi Lonovics püspöknek és Aczél főispánnak is írt a közelgő követválasztással kapcsolatban. Az irat szerint a vármegyében uralkodó „jobb szellem” előidézését és megszilárdítását nagy részben Bánhidyt alispánnak lehet köszönni. Tartani lehet azonban attól, ha Bánhidyt ismét követté választják, s elhagyja a vármegyét, a dolgok kedvezőtlen fordulatot vehetnek. Bánhidynek tehát a megyében kell folytatni hasznos tevékenységét. Olyan személyt kell követté választani, aki határozottan, erélyesen és minden ingadozás nélkül a „konzervatív ügyhöz” ragaszkodik. Nincs kétség afelől, hogy az országgyűlés alatt és utána is lehet számítani Lukács Józsefre, aki megfelelő követ lenne.⁵⁰ Apponyi egy 1847. október 3-án kelt levelében pedig háromezer forintot küldött Lonovics Józsefnek, hogy a követválasztás alkalmával a konzervatív jelöltek támogatására használja fel.⁵¹

A *Pesti Hírlap* és a *Budapesti Híradó* is hírül adta azonban, hogy a Csanád vármegyei rendek az 1847. október 19-én tartott közgyűlésen Aczél Antal főispán elnöklése alatt közfelkiáltással Rónay János táblabíró⁵² és Posonyi Ferenc főszolgabíró⁵³ választották meg követeiknek.⁵⁴ Aczél Antal főispán Apponyi kancellárhoz intézett 1847. október 22-én kelt levelében beszámolt arról, hogy Rónay és Posonyi követté választásában „tökéletesen meg nem nyugodhatott”. Inkább azt szerette volna, ha Lukács Józsefet választják követté, de az általa már tél óta sürgetett eszközök hiánya miatt nem érhetett célra. (A Kincstártól ugyan érkezett egy felszólító levél 1847. október 16-án arról, hogy a helyi kamarai tisztviselőknek hogyan

⁴⁸ MNL OL A45, 222pp/1847.; Barta: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*, XI., 106–107.

⁴⁹ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia*, I., 262–264.

⁵⁰ MNL OL A45, 739pp/1847.

⁵¹ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia*, I., 290–291.

⁵² Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I., 1127. Rónay János (1809–1867) Csanád vármegye követe az 1847/48. évi országgyűlésen. Az 1861. és 1865/68. évi országgyűlésen a nagyszentmiklósi kerület képviselője.

⁵³ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 1101–1102. Posonyi Ferenc (1815–1894) Csanád vármegye követe az 1847/48. évi országgyűlésen. 1876 és 1886 között Makó város polgármestere.

⁵⁴ *Törvényhatósági dolgok*. *Pesti Hírlap*, 1847. október 24. 267.; *Megyéek*. *Budapesti Híradó*, 1847. november 9. 320.

kell működniük, s Aczél szerint már korábban is megfelelően lépett fel a helyi kamarai igazgatóság, de az idő rövideje miatt nem érhették el a célt.) Aczél a követutasítások kapcsán megjegyzi, hogy a küldöttség által tett javaslatokban több változtatást is sikerült tennie. Az utasítások szerint a legkedvezőbbek között lesznek a kormányzat számára, s azokat megküldte a kancellárnak. Arról is tudósított, hogy a követválasztási és utasítást elfogadó közgyűlés „legszebb rend és illendőséggel” ment végbe.⁵⁵ Kovács József királyi kamarai ügyész Apponyi György kancellárhoz intézett 1847. október 22-én kelt levelében jelentett a követválasztásról. Kovács szerint Rónay követté választása Bánhidy Albert alispán „furfangos, és megátalkodásának költeményes, álorcás beszéd- és ígéreteinek, sőt kiszámított mesterséges fogásainak tulajdonítható”. Bánhidy ugyanis elhitette Lonovics József püspökkel, hogy Rónay konzervatív szemléletű, aki pedig valójában a Pesti Kör tagja és Batthyány Lajos gróf levelezője. Rónay csak azért lett követ, mert Lonovics püspök és Aczél Antal főispán nem lépett fel időben ellene és Bánhidy ellen. Kovács így foglalta össze a követválasztást: „...a Conservatívek és az Oppositio is semlegesen tűnven fel, bár be nem egyezését arcáján árulá el, mind a két párt a Tiszti Kar nagyobb része és kortes nemesség által választattak meg az éves kijelölt fentebbi Követek.” Kovács reményét fejezte ki, hogy mindkét követ végeredményben mégis konzervatív szemléletet fog képviselni.⁵⁶

Rónay megválasztása kapcsán a *Pesti Hirlap* hasábjain érdekes adalékokra lehet bukanni, miszerint kezdetben nem akart követ lenni. A lap 1847. július 2-i számában a „Csanád” álnéven tudósító személy azzal vádolta Rónayt, hogy egy tinót küldött a nemesség megvendéglésére. Erre válaszul Rónay a lap 1847. július 18-ai számában úgy nyilatkozott, neki nincsenek érdemei sem Torontál, sem Csanád vármegyében. Hivatal, kitüntetés sohasem „hajhászott”, mindig függetlenségre és önállóságra törekedett, nem cserélne egy hivatalnokkal sem. Kijelentette, hogy soha nem tartozott ahhoz az ellenzékhez, amely „személyes rágalmakat és pizkolódásokat használ céljai elérésére”. „Ahhoz az ellenzékhez tartozik, amely a’ személyeket nem tekintve, hazája’ előhaladását és boldogítását tűzte ki célul.”⁵⁷ Rónay azt reagálta a „Csanád” álnéven tudósító személy vádjaira, hogy a legutóbbi tisztújítás alkalmával, még 1845-ben adott valóban egy ebédet, de csakis azért, mert nem választották meg egyik hivatalra sem.⁵⁸ Majd kijelentette, hogy nincs kilátás arra, hogy országgyűlési követ legyen, mivel az elveivel ellenkezik, hogy „tinón” vásároljon közbizalmat, szavazatot. Végül a következő szavakkal zárta a nyilatkozatát: „Ez volt e’ pályán első és utolsó fellépésem; s mert tetteimért, lelkiismeretemnek tartozom csak számolni, és ez mindenkor meg leszen az által nyugtatva, ha szemhunyorítás nélkül, emelt fővel jelenhetek meg az egész világ előtt.”⁵⁹ Hogy ezek után miért és hogyan választották meg Rónayt, arról sajnos a rendelkezésre álló források hallgatnak. A *Budapesti Híradó* közlése szerint Rónay a követté választása előtt és a követi eskü letétele után is magát „szabadelvű kormánypártinak” vallotta.⁶⁰ Ez a nyilatkozat is megerősíti, hogy Rónay a Bánhidy-féle köztes tábor híve volt, ami valószínűsíti, hogy valóban Bánhidy állt a megválasztása mögött.

Az 1847/48. évi követutasítás kidolgozása kapcsán Kovács királyi kamarai ügyész a kancelláriához intézett még 1847. június 20-ai levelében úgy vélekedett, hogy az utasítást készítő

⁵⁵ MNL OL A96, 12. d.: 1031–1043. Aczél Antal levele Apponyi Györgyhez, Makó, 1847. október 22.

⁵⁶ MNL OL A45, 966/1847. Kovács József levele Apponyi Györgyhez. Pécska, 1847. október 22.

⁵⁷ *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hirlap, 1847. július 2. 5–6.

⁵⁸ *Megyéék*. Budapesti Híradó, 1845. november 25. 343., 1847. december 19. 438. Rónay Jánost az 1845. évi tisztújítás alkalmával másod alispánságra szerették volna jelölni, de ő ettől visszalépett.

⁵⁹ *Törvényhatósági dolgok*. Pesti Hirlap, 1847. július 18. 42.

⁶⁰ *Megyéék*. Budapesti Híradó, 1847. december 19. 438.

bizottságban többségben vannak a konzervatívok a „túlzók”-kal szemben. A főispán a szintén a kancelláriához intézett 1847. június 22-én kelt levelében megerősítette, hogy a követutasítások kidolgozásával megbízott személyek általánosságban véve mérsékelt elvűek, így a kormányzatnak megfelelő utasítások fognak születni.⁶¹ Az anyautasítást Bánhidy Albert első alispán vezetésével dolgozták ki, de a bizottmányban helyet kapott az ellenzékiek vezéralakja, Návay Tamás és a konzervatívok vezetője, Lukács József is.⁶² Az utasítást 42 pontban foglalták össze, s azt a rendek el is fogadták.⁶³

A rendek úgy határoztak, hogy a nemesség is vegyen részt a megyei házi pénztár és a hadiadó fizetésében, hozzák be a telekkönyvezést. Emellett létesítsenek egy országos pénztárat a közszükségletek fedezésére, amire négymillió forintot ajánlottak meg. Egy hitelbank felállításának a szükségességét is megfogalmazták. Az ósiség eltörlését továbbra is kívánták. A kötelező örökvltsáág megvalósítását pártolták. Utasításba adták, hogy gondoskodjanak a népnevelésről. Kimondták, hogy fogadjanak el egy jól szerkesztett büntetőtörvénykönyvet és egy bányatörvénykönyvet. A bírói felelősség kimondását szorgalmazták. A jobbágy a saját hasznára égethessen téglát és cserepet. Minden lakos, aki a város, község javait élvezi, használja, rendi különbség nélkül járuljon hozzá a rendőri költségekhez. Orvosolják a vallási sérelmeket, rendezzék a szabad királyi városok helyzetét. Magyarországot és Erdélyt egyesítsék. A sajtószabadságot csak részben támogatták (előzetes vizsgálat legyen, de ne korlátozzák a sajtó mozgáskörét, nyilvánítsák ki a cenzorok felelősségét). A közigazgatási és igazságszolgáltatási ügyek elválasztását pártolták. Állandó törvényszékek felállítását is támogatták. Kimondták, hogy az országgyűlési költségeket a nemesség viselje. Szorgalmazták, hogy évente tartsanak országgyűlést. A királyi előadásokat vegyék először tárgyalás alá, figyelembe véve a sérelmek orvoslását. Csak olyan egyesületek működhessenek az országban, amelyeknek szabályzatát a Helytartótanács jóváhagyta.

Megállapítható, hogy Csanád vármegye utasításai továbbra is sok reformprogramot tartalmaztak a liberális ellenzék célkitűzései közül, annak ellenére, hogy az ellenzéki és a kormánypártot támogató erők megoszlottak. Érdemes megvizsgálni azt is, hogy a csanádi 1847-es anyautasítás pontjai közül melyek hozhatók kapcsolatba a Konzervatív Párttal és melyek az Ellenzéki Párttal.

Egyértelműen a Konzervatív Párttal programjához fűződik az, hogy elsődlegesen a királyi előterjesztéseket tárgyalják (figyelembe véve a sérelmeket), mivel bíztak abban a csanádi rendek, hogy az előterjesztések korszerűek lesznek. Nem támogatták a népképviselő elvét, az esküdtiséket, a törvény előtti egyenlőséget, a sajtószabadságot (amelyek pedig az előző országgyűlésre készült anyautasításban szerepeltek).⁶⁴ Említhetjük továbbá az állandó

⁶¹ MNL OL A45, 548/1847., 550/1847.

⁶² MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 73. jkv. 3343/1845., 80. jkv. 1491/1847.: Bánhidy Albert mellett Nyéky Antal, Nyéky László táblabíró, Makra Imre alesperes, Major János alesperes, Lukács József királyi tanácsos, Markovics Antal, Rónay János táblabíró, Nagy Lázár táblabíró, Kovács József táblabíró, Návay Tamás, Cseresnyés István főügyész, Posonyi Ferenc főszolgabíró és Lonovics László küldöttségi jegyző vett részt az utasítások kidolgozásában. Az előző országgyűléshez képest megfigyelhető bizonyos átfedés a követutasítást kidolgozó bizottság összetételében: Bánhidy Albert, Cseresnyés István, Návay Tamás, Nyéky Antal, Posonyi Ferenc akkor is részt vett a munkában. Megállapítható, hogy a követutasítások kidolgozásában mindhárom csoportosulás szerephez jutott: Návay Tamás az ellenzéki táborn, Lukács József, Major János, Kovács József a konzervatív táborn, Bánhidy Albert és Rónay János a köztes táborn képviselte.

⁶³ *Meggyék*. Budapesti Híradó, 1847. november 9. 320.; MNL OL N119, 16., 17. fasc.: Csanád megye utasításait hibásan a 16. és a 17. fasciculusban is Arad vármegye alá sorolták be.

⁶⁴ MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 59. jkv. 1008/1843.

(tehát nem választott) törvényszék felállítását és az élethosszig tartó bírói kinevezések tervét, valamint azt, hogy az egyesületek működését a Helytartótanács jóváhagyásához kívánták kötni. Továbbá a Csanád vármegyei rendek az utasításokban nem foglaltak állást az adminisztratori sérelmek ellen, s nem bírálták a kormányzatot.⁶⁵ A már említett Dedinszky József később a *Pesti Hírlap*-ban azt állította, hogy a követutasításokba Bánhidyt Albert alispán miatt nem került bele a népképviselői országgyűlés és a szabad sajtó megvalósítása. Sőt, Bánhidyt állítólag azt nyilatkozta, hogy amíg ő alispán, addig fenn fogja tartani a nemesi kiváltságokat.⁶⁶

Az Ellenzéki Pártot támogató javaslatok a következők voltak: a hadi- és háziadó vállalása a nemesség részéről (bár a közteherviselés szükségessége, ha nagyon homályos szövegezésben is, de a konzervatív program részét is alkotta), országos pénztár létrehozása, ösiség eltörlése, kötelező örökváltság, unió Erdéllyel, a Partium visszacsatolása. Jól látható tehát, hogy a rendi viszonyokat felszámolni célzó reformok terén határozottan ellenzéki elkötelezettségű volt Csanád vármegye.⁶⁷ A szabad királyi városok rendezését, a büntetőtörvénykönyv és bányatörvény kidolgozását, illetve elfogadását, a kereskedelmi viszonyok javítását mindkét párt óhajtotta.

A kormányzat egyértelmű támogatása Csanád megye részéről nem is elsősorban az anyautasítások szövegezésekor, hanem a pótutasítások alkalmával válik majd szembetűnővé: nem láttak sérelmet az adminisztrátorok ügyében, s elfogadták a király válaszát az adminisztratori kérdésben. (Az országgyűlési tanácskozások során az adminisztratori rendszer sérelmében Rónay és Posonyi többször egymással ellentétesen szavazott, így elidálva Csanád vármegye szavazatát. Végül a Csanád vármegyei rendek elfogadták a király azon válaszát, hogy lépéseket tesz az adminisztratori rendszer iránti panaszok megszüntetésére.⁶⁸)

Kiemelendő egy 1848. február 7-én készült titkosrendőri jelentés, amely szerint Csanád vármegyének a követutasítások alapján a konzervatív megyék közé kellene tartoznia.⁶⁹ A jelentésíró minden bizonnyal az adminisztratori sérelmek és a kormányzat bírálatának mellőzése nyomán vélekedett így. Már a bécsi udvar is elfogadta, hogy bizonyos reformokat szükséges megvalósítani, ezért nem ezen reformok pártolása vagy elutasítása lehetett a döntő abban, hogy egy-egy megyét a konzervatív vagy az ellenzéki oldalhoz tartozónak tekintették-e.

Kossuth Lajos az 1847/48. évi országgyűlés megnyitása előtt készített egy feljegyzést, amelyben a megyéket osztályozta politikai állásuk szerint. Ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ellenzék szempontjából van 18 „jó” megye, 15 „megnyerhető”, 3 „határozatlan színű” és 14 „Pecsovics” megye. Csanád vármegyét a „megnyerhető” kategóriába sorolta.⁷⁰ Úgy vélem, hogy ez az értékelés helytálló, mivel a fentebb említett cikkek és

⁶⁵ Andics: *A nagybirtokos arisztokrácia*, I., 206–216.

⁶⁶ Dedinszky József: *Csanádból*. *Pesti Hírlap*, 1848. július 4. 617.

⁶⁷ Bajza: *Ellenőr. Politikai zsebkönyv*, 577–587.

⁶⁸ MNL OL A45, 29pp/1848., 108pp/1848.; MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 81. jkv. 3105–3106/1847., 82. jkv. 219/1848.; *Országgyűlés*. Budapesti Híradó, 1847. november 25. 360.; *Országgyűlés*. *Pesti Hírlap*, 1847. november 30. 360–361., 1847. december 7. 379–380. *Törvényhatósági dolgok*. 1848. január 4. 9.; *Országgyűlési közlemények*. Nemzeti Ujság, 1847. november 28. 761., 1847. december 5. 782.; Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királyi által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél. Pozsony–Pest, 1848. 41. (VI. országos ülés, 1847. december 1.)

⁶⁹ Barta: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*, XI., 521–523.

⁷⁰ Barta: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*, XI., 203.

levelezések is bizonyítják, hogy a megyében az Ellenzéki Pártot és a Konzervatív Pártot támogatók aránya erősen megoszlott. Joseph Sedlnitzky gróf, a bécsi udvar „rendőrminisztere” az országgyűlés előtt szintén készített egy összeírást a megyékről pártállásuk alapján: eszerint 21 megye teljesen megbízható volt a kormányzat számára („*Ganz verlässliche*”), 8 megye az utasításuk vagy a követeik felfogása alapján inkább a kormánypártot támogatta („*die vermöge ihrer Instruktion oder gutgesinnten Deputirten sich zur Regierungspartei herüber neigen*”), 7 megye volt kétséges („*Zweifelhafte*”), 14 megye pedig ellenzéki („*Oppositions*”). Sedlnitzky Csanád vármegyét a második kategóriába sorolta, ezzel utalva arra, hogy a megye nem teljesen kormányhű, de az utasítások és a követek tanúbizonysága szerint inkább afelé hajlik.⁷¹

Összegzés

Csanád vármegye politikai viszonyai az 1840-es években nagy változásokon mentek keresztül. Míg az 1820-as és 1830-as évek elején leginkább rendi, sérelmi politikát folytattak a rendek, addig az 1830-as években pártolták a fokozatos reformokat. Az 1840-es évek elejére már a leghatározottabban sürgették a polgári átalakulást célzó reformokat, mint például a közteherviselést, a kötelező örökváltságot. A politikai csatározások Csanád vármegyét sem kerültek el, de véres eseményekre itt nem került sor. Kecskeméti Károly a munkájában az 1832/36., 1839/40. és 1843/44. évi országgyűlésen Csanád vármegyét liberálisként írja le, míg az 1847/48. évi országgyűlésen nála a „centrum” csoportba került a megye.⁷² Az 1845 után kibontakozó kormányzati politikai offenzíva tovább mélyítette az ellentéteket a Csanád vármegyei nemések között. Láthatólag itt sikeres volt az Apponyi György vezette konzervatívok azon törekvése, hogy mérsékelt reformpolitikával megosszák a liberális ellenzéki tábor, megkérdőjelezzék a liberális egyenlő ellenzékivel alapeszmét. A Csanád megyei rendek azután az 1848. márciusi események hatására végérvényesen elköteleződtek a polgári átalakulás mellett, és támogattak minden fontos reformot, azokat is, amiket nem foglaltak bele az 1847. évi utasításokba.⁷³

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára

Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai: – a., Közgyűlési jegyzőkönyvek (MNL CSCSVL ML IV. 3. a.)

Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye Nemesi közgyűlésének iratai – b., Közgyűlési iratok (MNL CSCSVL ML IV. 3. b.)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

A 45 Magyar kancelláriai levéltár. Magyar királyi kancellária. Elnöki iratok (Acta praesidialia) (MNL OL A45)

A 96 – Magyar Kancelláriai Levéltár. Acta diaetalia II. (1790–1848) (MNL OL A96)

H 2. Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Általános iratok. b. Iratok (MNL OL H-2-b)

N 119 Takáts Sándor hagyatéka (MNL OL N119)

⁷¹ Barta: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*, XI., 230.

⁷² Kecskeméti: *Magyar liberalizmus*, 322–374.

⁷³ MNL CSCSVL ML, IV. 3. a. 83. jkv. 223/1848.: A Csanád vármegyei rendek az 1848. március 20-án kelt határozatukban kimondták, hogy támogatják az alsótábla felirati javaslatát, a reformokat és a „pesti 12 pontot”.

Nyomtatott források

- Andics Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.
- Bajza József (szerk.): *Ellenőr. Politicai zsebkönyv. A' Pesti Ellenzéki Kör megbízásából*. Németország. 1847.
- Barna János – Sümeghy Dezső: *Nemes családok Csanád vármegyében*. Makó: Ifj. Gaál László Könyvnyomdája, 1913.
- Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél*. 1–5. kötet. Pozsony–Pest: Landerer és Heckenast, 1843–1844.
- Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél*. Pozsony–Pest: Landerer és Heckenast. 1848.
- Felséges Első Ferencz ausztriai császár, Magyar, és Cseh ország koronás királyától Posony szabad királyi várossába 1832-dik esztendőben, karácson havának 16-dik napjára rendeltetett Magyarország gyűlésének jegyzőkönyve*. Pozsony: Weber–Belnay–Landerer, 1832–1836.
- Fényes Elek: *Magyarország leírása*. Pest: Beímel, 1847.
- Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847–48. XI. kötet. Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951.
- Kossuth Lajos összes munkái II. Országgyűlési Tudósítások 1833. augusztus 5. – 1834. március 24. Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1949.
- Miskolczy Gyula: *A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1927.
- Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. 3. kötet. Pest: Ráth Mór, 1858.
- Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. 1–2. kötet. Budapest: Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala, 2011.

Budapesti Hiradó, 1845–1848.
Jelenkor, 1843–1847.
Pesti Hírlap, 1842–1848.
Nemzeti Ujság, 1843–1847.
Világ, 1842–1844.

Szakirodalom

- Bárany Zsófia: *Lonovics József szentszéki diplomáciai missziója*. PhD disszertáció. (Eötvös Loránd Tudományegyetem) 2017.
- Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré*. PhD disszertáció. (Debreceni Egyetem) 2013.
- Csizmadia Andor: *Az adminisztrátori rendszer Magyarországon és a Fejér megyei adminisztrátorság*. In: Farkas Gábor (szerk.): *Fejér Megyei Történeti Évkönyv 8*. Székesfehérvár: Fejér Megyei Levéltár, 1974. 233–274.
- Deák Ádám: *Csanád vármegye képviselője a reformkori országgyűléseken (1825–1848)*. PhD disszertáció. (Szegedi Tudományegyetem) 2023.
- Deák Ágnes: *A koronás Wargha. Egy kettősügynök Kossuth és a császári rendőrség szolgálatában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010.
- Gilicze János: *A földéaki Náway család története*. Régi magyar családok 5. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Tiszántúli Történeti Társaság, 2006.
- Hermann Róbert: *Szemere Bertalan a reformkorban*. Századok, 142. évf. (2008) 3. sz. 535–591.

- Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. Budapest: Ráth Mór, 1886.
- Kecskeméti Károly: *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest: Argumentum Kiadó, Budapest, 2008.
- Kohút Sára: *A dohánymonopólium előzménytörténete Magyarországon*. PhD disszertáció. (Debreceni Egyetem) 2015.
- Pajkossy Gábor: *Egyesületek Magyarországon és Erdélyben 1848 előtt*. Korunk, 3. évf. (1993) 4. sz. 103–109.
- Sokcsévits Dénes: *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Budapest: Mundus Novus, 2011.
- Tóth Árpád: *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. Budapest: L'Harmattan, 2005.
- Varga János: *Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843)*. In: Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 11–12., Kaposvár, 1980–1981. I. 177–243., II. 155–194.
- Velkey Ferenc: *Köri mozgalmak. Pest kulturális-közéleti egyesületei a pártalakulás előszelében (1845–46)*. In: Kun András – Szeszákné Takács Eleonóra (szerk.): Könyv és Könyvtár. XXVI. Debrecen. 133–163.